

डुडुवा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य नीति, २०७८
कार्यपालिकाबाट स्वीकृत मिति: २०७८।९।७

डुडुवा गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
बनकट्टी, बाँके
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

डुडुवा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य नीति, २०७८

१. पृष्ठभूमि :

नेपालको संविधानले आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई प्रत्येक नेपाली नागरिकको मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ । वस्तुगत धरातलमा आधारित रही गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवालाई सबै नागरिकको सर्वसुलभ पहुँचमा पुऱ्याउनु राज्यको दायित्व हो । देश संघीय शासन प्रणालीमा गइसकेको र स्थानीय तह राज्यको एक संरचनाको रूपमा रहेकोले डुडुवा गाउँपालिकाको समेत गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवालाई सबै नागरिकको सर्वसुलभ पहुँचमा पुऱ्याउने दायित्व बन्न पुगेको छ । नेपालको संविधानले स्वास्थ्य सेवा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साभ्ना अधिकारको सूचीमा समावेश गरेको छ । यसै गरी आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाईलाई स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूचीमा राखेको छ । उक्त संवैधानिक व्यवस्था, नेपाल सरकार, लुम्बिनी सरकारका नीति तथा कार्यक्रमहरू, नेपालले विभिन्न समयमा गरेका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरू, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (२) को खण्ड (भ) र सोही दफाको उपदफा (४) को खण्ड (ख) को व्यवस्था एवं स्वास्थ्य क्षेत्रका समस्या र चुनौतीहरू, उपलब्ध स्रोत साधन तथा प्रमाणलाई समेत आधार बनाई डुडुवा गाउँपालिकाले स्थानीयस्तरको गाउँपालिका स्वास्थ्य नीति, २०७८ तर्जुमा गरी जारी गरेको छ ।

२. विद्यमान अवस्था :

नेपालमा हाल प्रतिहजार जीवित जन्ममा शिशु मृत्युदर ३२, नवजात शिशु मृत्युदर २१ र पाँच वर्ष मुनीको बाल मृत्युदर ३९ तथा प्रतिलाख जीवित जन्ममा मातृ मृत्युदर २३९ छ भने कुल प्रजनन दर २.३ प्रति महिला रहेको छ । त्यसैगरी पाँच वर्ष मुनीका बालबालिकामा पुङ्कोपना घटेर ३६ प्रतिशत रहेको छ । दीगो विकासका लक्ष्य ३ अनुसार सन् २०३० सम्म सबै उमेर समूहका मानिसहरूको स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्ने रहेको छ ।

जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण सन् २०१६ का अनुसार लुम्बिनी प्रदेशको औषत शिशु मृत्युदर ३० प्रतिहजार र ५ वर्ष मुनीको बाल मृत्युदर प्रतिहजार ४५ रहेको छ । स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने महिलाहरूको हिस्सा ७५.९ प्रतिशत रहेको छ ।

अ) डुडुवा गाउँपालिकाको गत आ.व. २०७७/०७८ को प्रमुख स्वास्थ्य सूचकांक देहाय बमोजिम रहेको छ :-

(क) खोप सेवा :

क्र.सं.	खोपको किसिम	प्रगति प्रतिशत	कैफियत
१	वि.सी.जी.	१३१.४	
२	दादुरा रुबेलाको पहिलो मात्रा	११६	
३	दादुरा रुबेलाको दोस्रो मात्रा	१०४.२	
४	डी.पी.टी. हेप, हिबको पहिलो मात्रा	१२८	

५	डी.पी.टी. हेप, हिबको दोस्रो मात्रा	१२५	
६	पोलियोको पहिलो मात्रा (ओ.पि.भि.१)	१२५	
७	पोलियोको तेस्रो मात्रा (ओ.पि.भि.३)	१२०	
८	नियोमोनिया खोपको पहिलो मात्रा (पि.सि.भि.१)	१२८	
९	नियोमोनिया खोपको तेस्रो मात्रा (पि.सि.भि.३)	११७	
१०	जापानिज इन्सेफलाइटिस	९७	
११	धनुष्टंकार तथा भ्यागुतेको खोप (टि.डी.२, +२)	११६	
१२	पूर्ण खोप पाएका बच्चाहरू	१०५	

ख) पोषण सेवा :

क्र.सं.	सूचकको किसिम	प्रगति प्रतिशत	कैफियत
१	कम जन्म तौल भएको शिशु	१०	
२	कम तौल भएका (मध्यम कुपोषण) ५ वर्ष मुनिका बच्चा	२.३	
३	वृद्धि अनुगमनको औषत भेट संख्या	३.७	
४	नयाँ तौल लिएका ०-११ महिनाका बच्चा	१५४	
५	नयाँ तौल लिएका १२-२३ महिनाका बच्चा	६०	
६	जन्मदेखि ६ महिनासम्म पूर्ण स्तनपान गरेका बच्चा	९	
७	१८० आइरन चक्की खाने गर्भवती महिला	९३	

ग) सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम :

क्र.सं.	सूचकको किसिम	प्रतिशत	कैफियत
१	प्रोटोकल अनुसार पहिलो गर्भजाँच	१२७	
२	प्रोटोकल अनुसार चौथो गर्भजाँच	९४	
३	संस्थागत सुत्केरी	९७	
४	प्रोटोकल अनुसार तेस्रो सुत्केरी जाँच	५८	
५	नवजात शिशु मृत्यु (जना)	३	
६	मृत जन्म (जना)	४	
७	५ वर्ष मुनिको बच्चाको मृत्यु (जना)	११	
८	मातृ मृत्यु (जना)	७	

घ) एकीकृत बालरोग व्यवस्थापन कार्यक्रम :

क्र.सं.	सूचकको किसिम	प्रतिशत	कैफियत
१	ब्याक्टेरियाको गम्भीर संक्रमण (PSBI)	९	
२	न्यूमोनिया भएका बच्चाहरू प्रतिहजारमा	४०	
३	भाडापखाला भएका बच्चाहरू प्रतिहजारमा	४६२	

ड) रोग नियन्त्रण कार्यक्रम :

क्र.सं.	सूचकको किसिम	जना	प्रतिशत	कैफियत
१	औलो रोग	१	०.०८	
२	क्षयरोग पत्ता लागेको दर	६१	१२६	
३	कुष्ठरोग प्रकोप दर प्रति दश हजारमा	१४	२.६	

च) परिवार नियोजनको नयाँ सेवाग्राही दर: १८ प्रतिशत ।

आ) स्वास्थ्य संस्थाहरु :

गाउँपालिका क्षेत्रमा ५ वटा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् । गाउँपालिकाको पहलमा शाहपुरवामा आधारभूत स्वास्थ्य एकाइ १ वटा र २ वटा स्वास्थ्य एकाइ कुडुवा र डलैपुरमा स्थापना गरी संचालनमा ल्याइएको छ । संस्थागत सुत्केरी सेवाका लागि कम्दी, बनकट्टी, बेतहनी र हिरमिनियामा बर्थिंग सेन्टर रहेका छन् । खोप सेवा प्रदानका लागि ३१ वटा खोप केन्द्र रहेका छन् र गाउँपालिकाले ४ वटाको भवन समेत बनाएको छ । स्वास्थ्य सेवाको पहुँच विस्तारका लागि गाउँपालिका क्षेत्रमा १७ वटा गाउँघर क्लिनिक रहेका छन् । यसैगरी गाउँपालिकाको पहलमा कम्दी, बेतहनी र हिरमिनियामा ३ वटा प्रयोगशाला स्थापना गरी सेवा संचालनमा ल्याइएको छ ।

इ) स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत जनशक्तिको अवस्था :

गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्य निरीक्षण समूहमा जनस्वास्थ्य निरीक्षक सातौँ तह १ जना, सिनियर अकजुलरी हेल्थ वर्कर अधिकृत छैठौँ तह ९ जना, सिनियर अकजुलरी हेल्थ वर्कर सहायकस्तर पाँचौँ तह २ जना, हेल्थ असिस्टेन्ट सहायकस्तर पाँचौँ तह २ जना र अकजुलरी हेल्थ वर्कर सहायकस्तर चौथो तह ६ जना कार्यरत रहेका छन् । यसैगरी पब्लिक हेल्थ नर्स समूहमा सिनियर अकजुलरी नर्स मिडवाइफ अधिकृत छैठौँ तह १ जना, सिनियर अकजुलरी नर्स मिडवाइफ सहायकस्तर पाँचौँ ५ जना र अकजुलरी नर्स मिडवाइफ सहायकस्तर चौथो ७ जना रहेका छन् ।

गाउँपालिकाले नयाँ स्थापना गरेका स्वास्थ्य संस्थामा करार सेवामा जनशक्ति आपूर्ति गरी सेवा प्रदान गरिरहेको छ ।

३. प्रमुख समस्याहरू :

डुडुवा गाउँपालिकामा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन गरी सबै नागरिकमा सर्वसुलभ सेवा प्रवाहको पहुँचमा पुगाउन स्रोत साधनगत सीमितताको अवस्थाले जनअपेक्षा बमोजिम गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच कायम गर्न नसक्नु, सेवामूलक तथा जनस्वास्थ्यप्रति उत्तरदायी सेवा तथा दक्ष जनशक्तिको अपर्याप्तता, स्वास्थ्य सेवा समेत व्यापारीकरण हुँदै जानु, अशिक्षित समाज, स्वास्थ्य चेतनाको कमी, खाद्य तथा पोषणको व्यवहारिक ज्ञानको अभाव, सुत्केरी हुन अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्था नजाने प्रवृत्ति, पर्याप्त गुणस्तरीय बर्थिंग सेन्टरको कमी, पर्याप्त यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सुविधाको कमी, किटजन्य र नसर्ने

रोगहरूको बढोतरी, मलेरिया र कुष्ठरोगको अवस्था विद्यमान हुनु, जलवायु परिवर्तन, बढ्दो खाद्य असुरक्षा तथा प्राकृतिक विपद्ले हुने मानवीय स्वास्थ्य समस्याहरू, एन्टिबायोटिकको समुचित प्रयोग हुन नसक्नु र प्रतिजैविक प्रतिरोध बढ्दै जानु आदि रहेका छन् ।

४. चुनौतीहरू र अवसरहरू :

स्रोत साधनगत सीमितताले स्वास्थ्य संस्थाहरूको न्यायोचित वितरण गर्नु, नसर्ने रोगको अनुपात बढ्दै गएको अवस्थामा प्रवर्द्धनात्मक स्वास्थ्य सेवालार्ई विस्तार गर्नु, निःशुल्क वितरण गरिने औषधी आवश्यकताका आधारमा उपलब्ध गराउनु र सोको गुणस्तर कायम गर्नु, स्वास्थ्य सेवाको नियमित नियमन तथा अनुगमन गर्नु, सीमान्तकृत समुदायमा खोप, परिवार नियोजन सेवा, पोषण सेवा प्रभावकारी बनाउनु, दक्ष स्वास्थ्यकर्मी, अत्याधुनिक प्रविधि र उपकरण उपलब्ध गराउनु, चेतनाको स्तर बढाउनु, जलवायु परिवर्तन, बढ्दो शहरीकरण, अस्वस्थकर जीवनशैली आदि प्रमुख चुनौतीका रूपमा रहेका छन् ।

जनस्वास्थ्यप्रति सजग र संवेदनशील राजनैतिक नेतृत्व, नयाँ सूचना प्रविधिको बढ्दो प्रयोग, औषधी तथा उपकरणको उपलब्धतामा क्रमिक बढ्दो लगानी, जनतामा बढ्दो जनचेतना तथा चासो, समुदायस्तरमा फैलिएको स्वास्थ्य संजाल, १५ शैयाको अस्पताल, विभिन्न क्लिनिक, स्वास्थ्य केन्द्रहरू लगायत स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थापना, सञ्चाल तथा व्यवस्थापन, नियमनको अधिकार स्थानीय तहमा हुनु अवसरहरूका रूपमा रहेका छन् ।

५. निर्देशक सिद्धान्त :

स्वास्थ्य प्रणालीमार्फत् संविधानप्रदत्त नागरिकको स्वास्थ्यसम्बन्धी मौलिक हक र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सर्वव्यापी पहुँच सुनिश्चित गर्न देहायबमोजिमका निर्देशक सिद्धान्तहरूका आधारमा यो नीति प्रतिपादन गरिएको छ :-

- ५.१) गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको सर्वव्यापक पहुँच, अविच्छिन्न पर्याप्तता, पारदर्शिता र व्यापकता ।
- ५.२) स्वास्थ्य प्रणालीमा बहुक्षेत्रीय, सहभागिता, सहकार्य र साभेदारी ।
- ५.३) लक्षित समूह, अति सीमान्तकृत दलित र आदिवासी जनजाती समुदाय, अल्पसंख्यक समुदायलाई लक्षित विशेष स्वास्थ्य सेवा ।
- ५.४) समतामूलक स्वास्थ्य बीमाको विविधीकरण ।
- ५.५) सबै नीतिमा स्वास्थ्य तथा बहुक्षेत्रीय समन्वय र सहकार्य ।
- ५.६) स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा व्यवसायिकता, इमान्दारिता, पेशागत नैतिकता ।
- ५.७) स्वास्थ्य सेवा तथा पूर्वाधार निर्माणमा लगानी ।

६. दीर्घकालीन सोच :

गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबै जनताको पहुँचमार्फत् स्वस्थ र सबल नागरिकको विकास ।

७. लक्ष्य :

सबै जनसमुदायलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाहरू सर्वसुलभ रूपमा उपलब्ध गराउने ।

८. उद्देश्य :

- ८.१) संविधानप्रदत्त स्वास्थ्यसम्बन्धी हक सबै जनताले उपभोग गर्न पाउने अवसर सिर्जना गर्नु ।
- ८.२) स्थानीय स्वास्थ्य प्रणालीलाई विकास, विस्तार र सुधार गर्नु ।
- ८.३) स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट प्रदान गरिने सेवाको गुणस्तर सुधार गर्दै सहज पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- ८.४) विपन्न, सीमान्तकृत, अल्पसंख्यक, दलित, आदिवासी जनजाती, महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक वर्गलाई समेट्दै सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षा पद्धतिलाई सुदृढ गर्नु ।
- ८.५) सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रसँग साभेदारी, सहकार्य तथा सामुदायिक सहभागितालाई प्रवर्द्धन गर्नु ।
- ८.६) जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धनको क्षेत्रमा देखापर्ने जोखिम तत्वको न्यूनीकरण गर्नु ।

९. नीतिहरू तथा प्रत्येक नीतिका रणनीतिहरू :

९.१) सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट तोकिए बमोजिम निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गरिनेछ ।

९.१.१. आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरू स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट निःशुल्क उपलब्ध गराइनेछ ।

९.१.२. नेपाल सरकारले प्रवाह गरेका आधारभूत स्वास्थ्य सेवाका अतिरिक्त गाउँपालिकाले थप आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरू समावेश गर्नेछ ।

९.१.३. आधारभूत स्वास्थ्य सेवालार्इ प्रभावकारी बनाउन आवश्यकतानुसार नीतिगत, कानूनी तथा संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।

९.२) आम जनताको स्वास्थ्य बीमा गरी विशेषज्ञ सेवाको पहुँच कायम गरिनेछ ।

९.२.१. आधारभूत स्वास्थ्य सेवाले नसमेटेका उपचारात्मक सेवालार्इ स्वास्थ्य बीमासँग आबद्ध गर्दै लगिनेछ ।

९.२.२. सामाजिक न्यायका सिद्धान्तमा आधारित रही विपन्न तथा प्राथमिकतामा परेका लक्षित वर्गलाई गाउँपालिकाले सहूलियतमा स्वास्थ्य विमामा आबद्ध गरिनेछ ।

९.२.३. औपचारिक क्षेत्रलाई अनिवार्य स्वास्थ्य विमाको दायरामा ल्याउँदै सबै नागरिकलाई स्वास्थ्य विमामा आबद्ध गर्न लगाइनेछ ।

९.२.४. विपन्न वर्गका लागि राज्यले तोकेका विशेष स्वास्थ्य सेवाहरूमा क्रमशः पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।

९.३) आम जनतालाई आधारभूत आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच कायम गरिनेछ ।

९.३.१. तोकिए बमोजिमका आधारभूत आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा आधारभूत अस्पताललगायत सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट नियमित प्रवाह हुने गरी दोहोरो प्रेषणको व्यवस्था मिलाइनेछ ।

९.३.२. निश्चित मापदण्ड, वर्गीकरण तथा आधुनिक प्रविधि अनुरूप एम्बुलेन्स सेवाको व्यवस्था गरिनेछ ।

९.३.३. आकास्मिक स्वास्थ्य उपचार कोषको व्यवस्था गरी कार्यविधिमाफर्त् तोकिए बमोजिम कोष परिचालन गरिनेछ ।

९.३.४. आकस्मिक उपचारको गुणस्तरलाई राम्रो बनाउन चिकित्सक, नर्स तथा अन्य स्वास्थ्यकर्मीलाई बेसिक लाइफ सपोर्ट तालिम सम्बन्धित निकायसँग समन्वय र सहकार्य गरी प्रदान गरिनेछ ।

९.४) प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक तथा प्रशामक सेवालाई विकास तथा विस्तार गरिनेछ ।

९.४.१. स्वस्थ रहनु नागरिक स्वयंको जिम्मेवारी हो भन्ने तथ्यलाई स्वास्थ्य सचेतनामाफर्त् अभिवृद्धि गर्दै स्वस्थ जीवनशैली प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

९.४.२. शिक्षा क्षेत्रसँग समन्वय गरी जनचेतनाका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

९.४.३. लक्षित वर्गको खोप पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्दै सम्बन्धित व्यक्तिले खोप सेवा अनिवार्य रुपमा लिनु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

९.४.४. विभिन्न समूहमा हुनसक्ने स्वास्थ्य जोखिमहरू शीघ्र पहिचान गर्न स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

९.४.५. विभिन्न उमेर समूह, लिङ्ग, वर्ग, समूह, क्षेत्रका नागरिकलाई प्राथमिकता दिँदै स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँचलाई सुनिश्चित गर्न कोही पनि नछुट्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

९.४.६. स्थानीय स्वास्थ्य आवश्यकता र व्यवहारलाई सम्बोधन गर्न स्वास्थ्यसम्बन्धी सन्देश र सामग्री उत्पादन, प्रसारण र सम्प्रेषणलाई वैज्ञानिक, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउँदै यसको नियमन गरिनेछ ।

९.४.७. वातावरण, सरसफाई, खानेपानी, खाद्य पदार्थलगायतका विषयहरूमा सम्बन्धित सरोकारवालासँगको समन्वयमा कार्यक्रम सञ्चालन तथा नियमनका कार्य गरिनेछ ।

९.४.८. जनस्वास्थ्यमा पर्नसक्ने प्रतिकूल प्रभावको पहिचान गरी रोकथाम गर्न तथा जोखिम न्यूनीकरण गर्न तोकिएका उद्योग, व्यवसाय तथा आयोजनाको जनस्वास्थ्य प्रभाव मूल्याङ्कनको लागि सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी आवश्यक कार्य गरिनेछ ।

९.४.९. स्वास्थ्यको सामाजिक निर्धारक तत्वहरूलाई सम्बोधन गर्ने गरी गाउँपालिकामा बहुक्षेत्रीय सहकार्य र सहयोगलाई प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गर्दै अन्य क्षेत्रका नीतिहरू स्वास्थ्य नीति तथा योजनामा समावेश गर्न प्रोत्साहन तथा पैरवी गरिनेछ ।

९.५) स्वास्थ्य क्षेत्रमा सरकारी, निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबीच सहकार्य तथा साभेदारीलाई प्रवर्द्धन, व्यवस्थापन तथा नियमन गरिनेछ।

९.५.१. लक्षित समूह तथा क्षेत्रमा स्वास्थ्य तथा उपचार सेवा सुनिश्चित गर्न मापदण्डका आधारमा निजी तथा गैरसरकारी संघ संस्थासँग साभेदारी गरिनेछ।

९.५.२. निजी क्षेत्रको व्यावसायिकता, कार्यकुशलता, उद्यमशीलता, प्राविधिक दक्षता एवं वित्तीय स्रोतलाई स्वास्थ्य सेवाको विकास तथा विस्तारमा उपयोग गर्न आवश्यक पहल गरिनेछ।

९.५.३. नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड बमोजिम गैरसरकारी, सहकारी, गैरनाफामूलक क्षेत्रलाई स्वास्थ्य संस्था स्थापना र संचालन गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिनेछ।

९.६) आयुर्वेद, योग तथा होमियोप्याथी लगायतका चिकित्सा प्रणाली सञ्चालनका लागि आवश्यक पहल गरिनेछ।

९.६.१. नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड बमोजिम सम्बन्धित निकायसँगको समन्वयमा योग तथा प्राकृतिक चिकित्सा, होमियोप्याथीक, युनानी, अकुपञ्चर लगायत अन्य चिकित्सा पद्धतिका स्वास्थ्य संस्था स्थापना र संचालन गर्न इजाजतपत्र प्रदान गरिनेछ।

९.६.२. सम्बन्धित निकायको समन्वयमा स्थानीयस्तरमा उपलब्ध औषधीजन्य जडीबुटी, खनिज एवं जान्तव द्रव्यको पहिचान, संरक्षण, संकलन, प्रवर्द्धन गरिनेछ।

९.६.३. प्रचलित तथा परम्परागत चिकित्सा सेवाहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा सूचीकृत, व्यवस्थित तथा नियमन गरिनेछ।

९.७) गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या तथा भूगोलबमोजिम पूर्वाधार र दक्ष स्वास्थ्य जनशक्तिको विकास तथा विस्तार गर्दै स्वास्थ्य सेवालाई व्यवस्थित गरिनेछ।

९.७.१. जनसंख्याको वितरण, भौगोलिक अवस्थिति एवं आवश्यकताको आधारमा स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्थापना, स्वास्थ्य सेवा तथा जनशक्तिको विकास तथा विस्तार गरिनेछ।

९.७.२. नेपाल सरकारसँगको समन्वय र सहकार्यमा प्राथमिक अस्पताल स्थापना गरी सञ्चालन गरिनेछ।

९.८) सरुवा रोग, किटजन्य रोग, पशुपन्छीजन्य रोग, जलवायु परिवर्तन र अन्य रोग तथा महामारी नियन्त्रणका लागि आवश्यक कार्यहरू गरिनेछ।

९.८.१. क्षयरोग, एचआईभी र एड्स तथा औलो, डेन्गु लगायतका सरुवा रोगहरूको पहिचान, रोकथाम, नियन्त्रण, निवारणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।

९.८.२. स्वास्थ्य संस्था एवं प्रयोगशालाबाट उत्सर्जित फोहोर र औषधीजन्य फोहोरको उचित व्यवस्थापन गरिनेछ।

९.८.३. घरायसी तथा समुदायजन्य फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरणीय सरसफाईलाई प्रवर्द्धन गर्न समन्वय तथा पैरवी गरिनेछ ।

९.८.४. जलवायु परिवर्तनका कारणले स्वास्थ्यमा पर्ने प्रतिकूल असर न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरू सरोकारवालासँग सहकार्य एवं समन्वयमा गरिनेछ ।

९.९) विपद्बाट सिर्जना हुने जनस्वास्थ्यका समस्याहरू नियन्त्रण गर्न विपद् व्यवस्थापन पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यको एकीकृत उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ ।

९.९.१. विपद् तथा महामारीको तत्काल सम्बोधन गर्नको लागि सरोकारवालासँग सहकार्य एवं समन्वयमास यन्त्रको स्थापना, क्षमता विकास, प्रतिकार्य योजना तथा पूर्वतयारी गर्नुका साथै घुम्ती अस्पताल सेवाको व्यवस्था गरिनेछ ।

९.९.२. विपद् व्यवस्थापन, जोखिम न्यूनीकरण, स्वास्थ्य प्रवर्द्धन लगायत समग्र स्वास्थ्य सेवामा नागरिक र समुदायको सहभागिता र योगदानलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

९.१०) नसर्ने रोगहरूको रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि व्यक्ति, परिवार, समाज तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई जिम्मेवार बनाउँदै एकीकृत स्वास्थ्य प्रणालीको विकास तथा विस्तार गरिनेछ ।

९.१०.१. सबै स्वास्थ्य संस्थामार्फत् स्वस्थ जीवनशैली प्रवर्द्धन गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

९.१०.२. खानेपानी, वातावरणीय सरसफाइ, खाद्य सुरक्षा, शिक्षा लगायतका विषयसम्बन्धी निकायसँग स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका लागि बहुक्षेत्रीय समन्वय गरिनेछ ।

९.१०.३. व्यवसायका कारण स्वास्थ्यमा पर्नसक्ने प्रतिकूल असर तथा जोखिम न्यूनीकरण गर्न व्यावसायीहरूको कार्यस्थल सुरक्षित र स्वस्थकर बनाउन मापदण्ड विकास गरी लागू गरिनेछ ।

९.१०.४. मानव स्वास्थ्यलाई हानी गर्ने प्रशोधित तथा तयारी खाद्यपदार्थहरूलाई निरुत्साहित गर्दै खाद्य पदार्थको उत्पादन, भण्डारण, प्रशोधन तथा बिक्री वितरणको क्रममा स्वास्थ्यलाई प्रतिकूल असर पर्ने खालका रासायनिक पदार्थ, विषादी तथा अखाद्य वस्तुहरूको मिसावट र प्रयोगलाई नियन्त्रण तथा नियमन गरिनेछ ।

९.१०.५. बहुक्षेत्रीय समन्वयमार्फत् लागू पदार्थको नियन्त्रण तथा मदिराको प्रयोगलाई निरुत्साहित गरिने तथा सूतीजन्य पदार्थको बिक्री, वितरण तथा प्रयोगको नियमन गरिनेछ ।

९.१०.६. सबै किसिमका वातावरणीय प्रदूषण तथा विकास निर्माणको कारणले जनस्वास्थ्यमा हुने नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरण तथा स्वस्थ जीवनशैलीका लागि सार्वजनिक पार्कको निर्माण र अन्य विषय कार्यान्वयन सरोकारवाला निकायसँगको समन्वय तथा पैरवीमा गरिनेछ ।

९.११) स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचनाको हक तथा सेवाग्राहीले उपचारसम्बन्धी जानकारी पाउने हकको प्रत्याभूति गरिनेछ ।

९.११.१. सेवाप्रदायकलाई स्वास्थ्य सूचना प्रवाहमा जिम्मेवार बनाउँदै, सूचनामैत्री स्वास्थ्य संस्थाको विकास गरी स्वास्थ्य सेवा पाउने सेवाग्राहीको सुसूचित मन्जुरी, गोपनीयता र सूचनाको हकलाई सुनिश्चित गरिनेछ ।

९.११.२. नागरिकको स्वास्थ्य तथा समाजमा प्रत्यक्ष एवं परोक्ष रूपमा नकारात्मक असर पार्ने खालका सञ्चार सामग्रीहरूलाई निरुत्साहित तथा नियमन गरिनेछ ।

९.१२) आधारभूत अस्पताललगायत सबै प्रकारका स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवाको गुणस्तर सुनिश्चित गरिनेछ ।

९.१२.१. नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको स्वास्थ्य संस्थाहरूको न्यूनतम सेवा गुणस्तर मापदण्ड लागू गरिनेछ ।

९.१२.२. गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि निर्देशिका, गुणस्तर मापदण्ड तथा स्तरीय उपचार विधिहरू लागू गरिनेछ ।

९.१२.३. खोप, औषधी, स्वास्थ्य उपकरण, बायोलोजिकल रियजेन्टलगायत स्वास्थ्य सामग्रीहरूको तोकिएको मापदण्ड तथा कार्यविधि बमोजिम कार्य गरी गुणस्तर कायम गरिनेछ ।

९.१२.४. स्वास्थ्य संस्थाको चिकित्सकीय तथा व्यवस्थापकीय पक्षको परीक्षण गरी सेवाको गुणस्तर तथा संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

९.१३) जीवनपथको अवधारण बमोजिम सुरक्षित मातृत्व, बाल स्वास्थ्य, किशोर-किशोरी तथा प्रजनन स्वास्थ्य, प्रौढ तथा जेष्ठ नागरिकलगायतका सेवाको विकास तथा विस्तार गरिनेछ ।

९.१३.१. सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय, सर्वसुलभ र पहुँचयोग्य बनाइनेछ ।

९.१३.२. मातृशिशु स्वास्थ्य, बालस्वास्थ्य, किशोर-किशोरी स्वास्थ्य, प्रौढ तथा जेष्ठ नागरिकलगायत विभिन्न उमेर तथा जोखिम समूह लक्षित सेवाहरू विस्तार गरिनेछ र नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको प्रोफेसनल मिडवाइफ्री तथा नर्सिङ सेवा प्रदान गरिनेछ ।

९.१३.३. महिला स्वास्थ्यमा प्रभाव पार्ने सामाजिक निर्धारकलाई मध्यनजर गर्दै सरोकारवालासँगको समन्वयमा विशेष कार्यक्रमको व्यवस्था गरिनेछ ।

९.१३.४. सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सेवालाई सुदृढ गर्न प्रत्येक वडामा दक्ष प्रसूतिकर्मीको व्यवस्था गरिनेछ ।

९.१४) स्वास्थ्य क्षेत्रको दीगो विकासका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोतको व्यवस्था गरिनेछ ।

९.१४.१. दीगो विकासको लक्ष्य बमोजिम कार्य गर्न आवश्यक वित्तीय स्रोतको आन्तरिक, संघ, प्रदेश र अन्य सरोकारवालाबाट व्यवस्था गरिनेछ ।

९.१४.२. स्वास्थ्य सेवामा सबैको समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गर्न आउटरिच क्लिनिक वा एकीकृत आधारभूत स्वास्थ्य घुम्ती सेवा सञ्चालन गरिनेछ ।

९.१५) बढ्दो शहरीकरण, आन्तरिक तथा बाह्य बसाइँसराइँजस्ता विषयहरूको समयानुकूल व्यवस्थापन गर्दै यसबाट हुने जनस्वास्थ्य सम्बन्धी समस्याहरू समाधान गर्न पहल गरिनेछ।

९.१५.१. जनसांख्यिक सूचनाको विश्लेषण गरी समग्र विकास आयोजनाको योजना तर्जुमा तथा कार्यक्रम विकासमा उपयोग गरिनेछ।

९.१५.२. आन्तरिक तथा बाह्य बसाइँसराइँ र सहरीकरणको कारण जनस्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक असरलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ।

९.१६) वायु, ध्वनी, जल, भूमि प्रदूषणलगायतका वातावरणीय प्रदूषणका साथै खाद्यान्न प्रदूषणलाई नियमन तथा नियन्त्रण गरिनेछ।

९.१६.१. वायु, ध्वनी, जल, भूमि, रासायनिक प्रदूषणलगायतका वातावरणीय प्रदूषणबाट जनस्वास्थ्यमा पर्नसक्ने असर न्यूनीकरणका लागि सम्बन्धित निकायसँग सहकार्य गर्दै योजना तथा कार्यक्रमहरू लागू गरिनेछ।

९.१६.२. खाद्य प्रदूषणको नियमन र नियन्त्रणका लागि कार्ययोजना विकास गरी लागू गरिनेछ।

९.१६.३. स्वस्थ वातावरण निर्माणका लागि सबैसँग हातेमालो गरिनेछ।

९.१७) पोषणको अवस्थालाई सुधार गर्न, मिसावटयुक्त तथा हानिकारक खानालाई निरुत्साहित गर्दै गुणस्तरीय एवं स्वास्थ्यवर्द्धक, उत्पादन, प्रयोग र पहुँचलाई विस्तार गरिनेछ।

९.१७.१. बहुक्षेत्रीय पोषणसम्बन्धी नीति तथा खाद्य सुरक्षालगायतका कार्यक्रमहरूमा सहकार्य प्राथमिकताका साथ रहिरहनेछ।

९.१७.२. महिला तथा बालबालिकालगायत विभिन्न उमेर समूहको सूक्ष्म पोषण अवस्था सुधारका लागि खाद्य विविधीकरण तथा सन्तुलित आहार उपभोगमा जोड दिँदै अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ।

९.१७.३. विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम र पोषण शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

९.१७.४. विभिन्न पोषिलो तथा स्वास्थ्यवर्द्धक खाद्यपदार्थको उपभोगलाई प्रोत्साहन गर्दै स्थानीय/घरायसी उत्पादनलाई प्रबर्द्धन गरिनेछ।

९.१८) गुणस्तरीय औषधी तथा प्रविधिजन्य स्वास्थ्य सामग्रीको आपूर्ति, भण्डारण र वितरणलाई नियमन तथा प्रभावकारी व्यवस्थापनमार्फत् पहुँच एवं समुचित प्रयोग सुनिश्चित गरिनेछ।

९.१८.१. औषधी, उपकरण र प्रविधिजन्य स्वास्थ्य सामग्रीहरूको मूल्य र गुणस्तर निर्धारण तथा नियमनका लागि नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड पालना गर्नुका साथै जेनेरिक प्रिस्क्रिपशन र दक्ष प्राविधिकसहतिको अस्पताल फार्मसीको सञ्चालन तथा कार्यान्वयन गरिनेछ।

९.१८.२. गाउँपालिकाको आवश्यकता र प्राथमिकता बमोजिम नेपाल सरकारले तोकेको औषधी तथा औषधीजन्य सामग्रीको स्पेसिफिकेशन बमोजिम खरिद, ढुवानी, गुणस्तरीय भण्डारण तथा वितरण पद्धतिलाई प्रभावकारी तथा व्यवस्थित बनाइनेछ ।

९.१८.३. स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने आयुर्वेदिक औषधी तथा जडीबुटीजन्य सामग्रीको गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि सम्बन्धित निकायसँग सहकार्य गरी प्रभावकारी नियमन गरिनेछ ।

९.१९) सेवाप्रदायक व्यक्ति तथा संस्थाबाट प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी, जवाफदेही र गुणस्तरीय बनाइनेछ ।

९.१९.१. सेवाग्राहीको स्वास्थ्यप्रति सेवाप्रदायकलाई उत्तरदायी तथा व्यावसायिक बनाउन आचारसंहिताको पालनालाई सुनिश्चित गरिनेछ ।

९.१९.२. स्वास्थ्यकर्मीलाई आफ्नो कार्य र सेवाप्रति जवाफदेही बनाउन कार्यक्षमताका आधारमा पारिश्रमिक र सुविधाको व्यवस्था मिलाइनेछ ।

९.२०) जनसांख्यिक तथ्याङ्क व्यवस्थापन, विश्लेषण गरी निर्णय प्रक्रिया तथा कार्यक्रमसँग आबद्ध गरिनेछ ।

९.२०.१. हरेक वडास्तरको स्वास्थ्य संस्थामार्फत् हरेक उमेर समूहको यथार्थ जनसंख्या विवरण अद्यावधिक गरी उमेर समूह लक्षित स्वास्थ्य कार्यक्रमहरूको योजना तर्जुमा गरिनेछ ।

९.२०.२. जीवनपथको अवधारण बमोजिम जनसांख्यिक तथ्याङ्क व्यवस्थापन, विश्लेषण गरी निर्णय प्रक्रिया तथा कार्यक्रम तर्जुमासँग आबद्ध गरिनेछ ।

९.२०.३. सरकारी तथा निजी क्षेत्रको संलग्नतामा जेष्ठ नागरिकको सक्रिय र स्वस्थ जीवनका लागि जेष्ठ नागरिक स्याहार केन्द्रहरूको स्थापनाका लागि सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरिनेछ ।

९.२१) अन्तर सरकारी समन्वय, सहकार्यलाई निरन्तरता तथा प्रभावकारी बनाइनेछ ।

९.२१.१. स्वास्थ्य सेवा, सरसफाई तथा पूर्वाधार निर्माणमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र अन्य स्थानीय तहसँगको समन्वय, सहकार्यलाई निरन्तरता दिई प्रभावकारी बनाइनेछ ।

९.२१.२. नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट सञ्चालित स्वास्थ्य अभियान तथा कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।

९.२१.३. गाउँपालिकाले सञ्चालन गर्ने स्वास्थ्य सम्बन्धित अभियान तथा कार्यक्रमहरूमा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग आवश्यक समन्वय गरिनेछ ।

९.२१.४. नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले बनाएका मापदण्ड, कार्यविधि लगायतका कानूनहरू बमोजिम हुने गरी गाउँपालिकाले आवश्यक कानून बनाउनेछ ।

१०. संस्थागत व्यवस्था :

१०.१. गाउँपालिकाबाट स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्य संचालन तथा सेवा प्रवाह सम्बन्धी कार्यक्रमका लागि यो नीतिलाई आधारका रूपमा लिइनेछ ।

१०.२. यो नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन पालिकास्तरीय संरचना तथा स्वास्थ्य संस्थाहरू मार्फत् गरिनेछ ।

१०.३. यसै नीतिलाई आधार बनाइ विस्तृत कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

११. वित्तीय स्रोत :

गाउँपालिकाको आन्तरिक आय, नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र सरोकारवालाहरूको अनुदान तथा सहयोग रकमबाट नीति कार्यान्वयन गरिनेछ ।

१२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन :

स्वास्थ्य कार्यक्रमहरूको नियमित रूपले अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नका लागि पालिकास्तरीय संयन्त्र बनाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

१३. बचाउ :

यो नीति लागू हुनुभन्दा अघि भए गरेका काम कारवाही यसै नीति बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

आज्ञाले,

परशुराम उपाध्याय

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत